

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 27/2 (Aralık/ December 2022), 357-373

Kalıcı Makyajın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi
Evaluation Of Permanent Make-Up In Terms Of Islamic Law

Meryem GÖKDERE

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku
Anabilim Dalı

PhD. Student, Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of
Islamic Law, Gaziantep /Türkiye

meryemgokdere27@gmail.com ORCID: 0000-0002-2117-6182

Adnan ALGÜL

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Gaziantep University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Gaziantep /Türkiye

adnanalgul47@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1052-3548

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Eylül/September 2022 Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Aralık/December 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2022 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as

Gökdere, Meryem – Algül, Adnan. "Kalıcı Makyajın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (December 2022), 357-373.

DOI: 10.58568/firatilahiyat.1181502

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Meryem Gökdere – Adnan Algül).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Evaluation Of Permanent Make-Up In Terms Of Islamic Law

Summary: Permanent make-up, which is very similar to tattooing, is one of the most common make-up types today. The absence of a previous academic study on the subject is one of the reasons why this research was conducted. As a matter of fact, the issue has been discussed in terms of health and although the negative effects of permanent make-up have been discussed many times, it has not been discussed how this application should be interpreted in terms of Islam. The most important reason that makes permanent make-up the subject of discussion in the study is that the process in question is made by tattooing and injected under the skin. Another reason is that it preserves the paint on the skin by not being wiped for a long time. Permanent make-up application, which brings with it discussions about the curse of those who tattoo and those who have it done, in the hadith narrations, the issue of whether tattooing makes wudu, whether it is permissible to display make-up outside, and whether people can save on their own body as they wish, are discussed in these contexts. As a matter of fact, the human body is a trust given to it by its creator. Using it in a way that will harm this trust or making permanent changes on the trust contrary to human nature is among the prohibited acts.

Keywords: Islamic Law, Permanent Makeup, Tattoo, Woman, Sunnah.

Kalıcı Makyajın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Öz: Dövme ile büyük oranda benzerlik gösteren kalıcı makyaj mevzusu günümüzde kendini sıkça gösteren makyaj çeşitleri arasında yer almaktadır. Konu ile ilgili daha önce yapılmış bir akademik çalışmaya rastlanmaması bu araştırmanın yapılmasında etkin olan sebeplerden bir tanesidir. Nitekim konu sağlık açısından ele alınmış ve birçok defa kalıcı makyajın olumsuz etkileri tartışılmış olsa da bu uygulamanın İslam dini açısından nasıl yorumlanması gerektiği tartışılmamıştır. Çalışmada kalıcı makyajı tartışma konusu yapan en önemli sebep söz konusu işlemin dövme usulüyle yapılarak derinin altına enjekte edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka nedeni ise uzun süre silinmeyerek ciltteki boyasını muhafaza etmesidir. Dövme yapan ve yaptıranların hadis rivayetlerinde lanetlenmesi, dövmenin abdest geçirip geçirmediği mevzusu, makyajı dışarıda sergilemenin caiz olup olmadığı ve insanın kendi bedeninde istediği gibi tasarruf edip edemeyeceği tartışmalarını beraberinde getiren kalıcı makyaj uygulaması bu bağlamlarda ele alınmıştır. Nitekim insan vücudu ona yaratıcısı tarafından verilen bir emanettir. Bu emanete zarar verecek şekilde onu kullanmak veya emanetin üzerinde insan fitratına aykırı olarak kalıcı değişiklikler yapmak yasaklanan fiiller arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kalıcı Makyaj, Dövme, Kadın, Sünnet.

Extended Summary: Permanent make-up applications, which have become very popular recently, have started to become widespread as a result of both social media influencers and advertisements. Even beauty salons and hairdressers in the most remote neighborhoods provide this service to their customers. Due to the increasing prevalence of the application in question, the demand for permanent make-up training courses is increasing and experts are trained there. This process, which is done by injecting dye under the skin with a needle, has attracted attention as it can preserve its color and dye for a long time. This process includes various techniques in itself. The feature that distinguishes permanent make-up from other types of make-up is that this application is made without the use of cosmetic make-up materials. In addition, while daily make-up with make-up materials does not require expertise, permanent make-up is done by an expert. However, permanent make-up is not done at home, it is applied in a beauty center. For this reason, permanent make-up is also called “medical make-up”. The most common types of permanent make-up with several different options; Coloring the lip permanently and giving it a lipstick appearance, shaping the eyebrow by

drawing fake hairs on the eyebrows and operations on the eyelid. There are three different layers in the human skin. When applying permanent make-up, the deeper the skin goes, the more permanent the make-up will be. Therefore, the effect of the dye applied to the upper layer of the skin lasts for a shorter time. There are many reasons why this type of make-up is preferred by women. One of them is that women who do not have make-up skills want to be beautiful with the help of an expert. Another reason is that the effect of permanent makeup lasts for months. As a matter of fact, while make-up made with cosmetic products deteriorates when it touches water or wipes with a handkerchief, this is not the case in permanent make-up. Although this process is called "permanent" make-up, it should be known that it loses its effect after a while. However, the fact that it is more durable and permanent than the make-up made with temporary cosmetic products has caused this application to be called permanent make-up. According to the examinations, it has been observed that permanent make-up preserves its shape and color for an average of one year. In addition, it is very attractive to have permanent make-up for women who do not have time to put on make-up every day and work at a busy pace. Because once permanent make-up is applied, it stays on the skin for months and there is no need to renew make-up every day. Another reason why permanent make-up is preferred is that it is thought to be economically profitable. Instead of spending money on dozens of make-up materials and buying new ones as these materials run out, it seems more attractive to spend once for a long-lasting process. It would be wrong to say that permanent make-up is preferred only by women. Because among men, there are people who have permanent make-up. One of the most preferred types of permanent make-up is eyebrow make-up. It can be said that permanent lip make-up is among the frequently preferred applications. Loss of color on the lips is the most important reason for permanent lip make-up. Although the said processes give the impression that a perfect and smooth result is obtained in the advertisements, the result is not exactly like this. According to the researches, some of the customers who have permanent make-up are not satisfied with the shape of their make-up. Factors such as the poor quality of the dye injected under the skin, the problematic skin of the customer, or the poor quality of the tools used in the procedure cause the make-up to be uneven. Permanent makeup also has some side effects. For example, it has been determined that it causes some skin diseases such as skin rash, irritation and allergies. Negative situations may also occur during the removal of permanent make-up. This study, which deals with the evaluation of permanent make-up, which is considered as one of the permanent tattoo types, from a fiqh perspective, aims to explain whether Islamic fiqh allows such practices and if so, what limits it sets. In this context, this paper, firstly gives information about what permanent make-up applications are and examines what kind of similarities this application has with tattooing on the body. While making this comparison, the method of comparison, which is considered among the main proofs of Islamic law, was used. During the evaluation, the negative approach of the Prophet about tattooing and the narrations in this direction will be centered. Afterwards, we mentioned whether such practices that change the creation and obscure the natural appearance are objectionable in terms of Islamic law, and what limits Islam draws on people in terms of adornment self-care. As a matter of fact, Islam has determined some rules about the practices done on the body of the person, as it is in every subject. However, while determining these rules, human nature, needs and some innate physical characteristics were not ignored. The issue of whether the practice in question poses an obstacle, especially for wudu, is also among the subjects investigated. However, considering that Islam is a religion of convenience, it will be questioned how to behave in rare cases that require permanent make-up. For example, problematic situations such as the discomfort of a patient whose eyebrows and hair fall as a result of chemotherapy or people whose psychology is disturbed due to the disproportionate face are discussed. Also, the Prophet's hadiths about care and

beautification are included, and a general framework is drawn about how the companions' wives and the prophet's wives followed in this regard.

Giriş

İnsanların güzeli sevmesi ve güzel olmaya ihtiyaç duyması onların yapısından ve yaratılışından kaynaklanan bir duygudur. Bu duyguyu tatmin etmek amacıyla kadınların birçoğu dış görünüşüne önem verip süslenme, makyaj yapma, estetik yaptırma ve saç bakımı yapma gibi yollarla kendilerine bakım yaparak güzelleşmeye çalışmaktadır. Söz konusu makyaj olduğunda ise kusursuz görünen bir makyajın birçok kadının ilgisini çektiği söylenebilir. Süslenmek için kullanılan ve geçici etki bırakan kozmetik ürünlerin yanı sıra kalıcı makyajın da ortaya çıkmış olması zihinlerde yeni soru işaretleri bırakmaktadır. Özellikle de günlük makyaj yapma alışkanlığı olan bayanların işlerini kolaylaştıran bu işlem, hem sürekli almak zorunda oldukları makyaj ürünlerinin masrafından ve makyaj yapıp silme zahmetinden kadınları kurtarmakta hem de makyaja ayırdıkları vakitten tasarruf etmelerini sağlamaktadır. Hal böyle olunca birçok kadın kalıcı makyaja yönelmekte, sosyal medya ve reklamlar da bu durumu teşvik etmektedir. Mevzubahis işlem İslam hukuku açısından değerlendirildiğinde ise (dışarıda) makyaj yapmanın sakıncalı olup olmadığı ayrı bir mevzu olmakla birlikte yapılan makyajın deri altına enjekte edilip uzun süre yüzde kalıcı olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir başka konudur. Kalıcı makyajla ilgili bu mevzuları tartışmaya açan çalışmamızdan önce bu konuda yapılmış akademik bir çalışmaya rastlayamadık. Ayrıca çalışmanın konusu ile ilgili basılı kaynak yetersizliği sebebiyle kalıcı makyajla ilgili bilgiler verilirken genellikle internet sitelerinden yararlanılmış ve “Çiğdem Sarp”ın, bu konu ile ilgili ülkemizde yayınlanmış olan ilk ve tek basılı eser olduğu ifade edilen çalışmasından da büyük ölçüde istifade edilmiştir.

1.Kalıcı Makyaj

İnsanoğlunun eskiden beri, kimi zaman kendini bir ifade aracı olarak kimi zaman süslenme aracı olarak, kimi zaman ise kutsal saydığı günlerde yüzüne boya sürdüğü bilinmektedir.¹ Zaman değişip dönüştükçe makyaj ve boyalar da çeşitlenmeye ve değişmeye başlamıştır. Geçici olan çoğu şeyde olduğu gibi makyaj söz konusu olduğunda da geçicilikten sıkılan ve buna bir çare arayan insanlar bir süre sonra makyajın da kalıcı olması gerektiğini düşünmüş ve böylece ortaya “kalıcı makyaj” uygulamaları çıkmıştır. Dövme çatısı altında da değerlendirilen bu makyaj türü son yıllarda gerek internet mecrasında gerekse televizyonda adından sıkça söz ettiren uygulamalardan biri haline gelmiştir.² Araştırmalara göre dövmenin tarihi yaklaşık 5.000 yıl öncesine dayanmaktadır.³ İlk olarak Eski Mısırlı kadınların dövme kaş vb. uygulamalardan süslenme amaçlı yararlandıkları bilinmektedir.⁴

Kimileri bu işlemi kullanma kolaylığı sebebiyle makyaj yapmanın zahmetinden kurtulmak için tercih ederken kimileri de görüntüsünden rahatsız olduğu yerlerin veya orantısız bölgelerin kapanması için bir çıkış yolu olarak görmüştür. Örneğin kaş dökülmesi problemi yaşayan, orantısız bir kaş ya da dudak şekline sahip olan veya meme kanseri sebebiyle göğsünün bir kısmı kesilmiş olup bu görüntüden rahatsız olan ve yeni bir göğüs ucu yaptırmak isteyen kadınların da bu yöntemle başvurduğu görülmüştür.⁵

¹ İlknur Tosundur, *Kamufraj Makyaj Yöntemleri ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002), 31.

² Çiğdem Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı* (İstanbul: Kutlu Yayınevi, 2019), 10.

³ Vladislav Pavlovich Zhitny - Noama Iftekhar, “Ancient Roots of Microblading-A Permanent Makeup Art”, *Journal of Skin and Stem Cell* 6/3 (2019), 1.

⁴ Zhitny - Iftekhar, “Ancient Roots of Microblading-A Permanent Makeup Art”, 2.

⁵ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 11-12.

Kalıcı makyaj işlemi, deri altına enjekte edilen renkli boyalar sebebiyle “mikropigmentasyon” olarak da adlandırılır.⁶ Renklendirme amacıyla kullanılan ve erimeyen, bu sebeple de özel hazırlanmış bir solüsyonun içine katılarak rengi ortaya çıkarılan maddelere “pigment” adı verilmektedir.⁷ Uygulama esnasında deride hissedilen acının azalması amacıyla yatıştırıcı kremler sürülmekte veya anestezi işlemi yapılmaktadır.⁸ Kalıcı makyajın daha etkili olması için işlemi birkaç defa tekrar edip tazelemek gerekebilir.⁹ Deri altındaki boyaların zamanla kendiliğinden geçmesi mümkün olmakla birlikte “lazer, asit veya özel solüsyonlar” ile deriden çıkarılması da söz konusudur.¹⁰ Kalıcı makyajın deri üzerinde kalma süresi ise müşterinin cilt tipine ve işlemde kullanılan boyanın kalitesine göre bir ile on sene arasında değişiklik göstermektedir.¹¹ Kimi araştırmalara göre ise deriye enjekte edilen boyanın on sekiz ay içerisinde silinmeye başladığı ifade edilmiştir.¹²

Burada değinilmesi gereken önemli konulardan bir tanesi de kalıcı makyaj ile “kamuflej makyaj”ın birbirine karıştırılmaması gerektiğidir. Nitekim kalıcı makyajda kozmetik makyaj ürünleri kullanılmadan iğne yoluyla derinin altına müşterinin istediği renkte bir boya zerk edilmekte ve bu işlem uzun süre vücutta kalıcı olmaktadır. Kamuflej makyajda ise deri üzerindeki doğum lekesi veya yara izi gibi kapatılması zor olan birtakım kusurlar, yoğun makyaj malzemeleri kullanılarak profesyonel bir biçimde gizlenmekte söz konusu işlem ise geçici bir kapaticılık sağlamaktadır.¹³

Kalıcı makyaj uygulaması, dövmeyle büyük oranda benzerlik göstermekle birlikte onları farklı kılan birkaç nokta vardır ki onlardan bir tanesi kullanılan boyaların etkisinin uzun süreli olmayışındır. Diğer bir nokta ise dövmenin cildin daha derinlerine yani “dermis” tabakasına yapılması, kalıcı makyajın ise daha üst tabaka olan “epidermis”e yakın bir yere enjekte edilmesidir.¹⁴ Derinin ikinci katmanı olan “dermis” bölgesindeki hücreler revize edilemediği için bu katmana yerleştirilen boyalar da geçici olmamakta, dolayısıyla ilk katman olan “epidermis” ile ikinci katman olan “dermis” bölgesinin arasına uygulanan kalıcı makyaj işlemleri de yarı kalıcı bir özellik taşımaktadır.¹⁵ Kısacası kalıcı makyaj boyasının derinin birinci katmanı ile ikinci katmanı arasına yani cildin üst yüzeyine işlenmesi, onu daha derinlere işlenen dövme uygulamasından farklı kılmakta ve kalıcılık süresini etkilemektedir.¹⁶ Bununla birlikte dövmelemin de tamamen kalıcı olmadığı ve isteyen müşterilere geçici dövme işleminin de uygulandığı dikkate alınacak olursa, kalıcı makyaj ile geçici dövme uygulamaları neredeyse aynı olan işlemlerdir.

Kalıcı makyajın deri üzerindeki kalıcı etkisi, müşteriye yanlış uygulama yapılması, kötü koşullar altında çalışılması ve kalitesiz boya kullanılması gibi sebeplerle kalıcı makyaj işleminin müşterilerin sağlığı üzerinde birtakım olumsuz etkiler bıraktığı tespit edilmiştir. Söz gelimi, bir müşteride kullanılan iğnenin başka bir müşteride de kullanılması, kan ile yayılan hastalıkların başkalarına da sıçramasına sebebiyet vermesi açısından tehlike oluşturmaktadır.¹⁷ Ayrıca ucuz ve kalitesiz boya kullanımı nedeniyle, deri altına enjekte edilen boyanın istenilen görüntüyü vermediği

⁶ Yasemin Pehlivan, “Kalıcı Makyaj’ın Endikasyonları ve Kontraendikasyonları” (Ankara, 2006), 5.

⁷ Aslıhan Koruyucu, “Tekstil Endüstrisinde Pigmentlerin Kullanımı ve İnsan Sağlığına Etkilerinin İncelenmesi” , *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 20/39 (2021), 147.

⁸ Pehlivan, “Kalıcı Makyaj’ ın Endikasyonları ve Kontraendikasyonları” , 37.

⁹ Pehlivan, “Kalıcı Makyaj’ın Endikasyonları ve Kontraendikasyonları”, 35.

¹⁰ Pehlivan, “Kalıcı Makyaj’ın Endikasyonları ve Kontraendikasyonları”, 41.

¹¹ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 31.

¹² Zhitny - Iftekhar, “Ancient Roots of Microblading-A Permanent Makeup Art”, 1.

¹³ Tosundur, *Kamuflej Makyaj Yöntemleri ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, 51.

¹⁴ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 10-11.

¹⁵ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 21.

¹⁶ Haddad, “Makyaj sanatçısı GretaHaddad ‘Microblading’ çekici, doğal bir görünüm için güvenli bir tekniktir” (Görüşmecisi: Amal Kamal, Diyalog). *Jamila* 217 (Nisan 2021),75

¹⁷ Binnur Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı* (İstanbul: Phicolor, 2021), 20.

hatta boyanın deri altında dağıldığı ve çirkin bir görüntü oluşturduğu gözlemlenmiştir.¹⁸ Bunun dışında çevresel faktörlere (ışık, mikrop, toz vb.) karşı çok duyarlı bir bölge olan göz ve çevresi üzerinde yapılan kalıcı işlemler sonrasında kızarıklık, alerji ve deri üzerinde zedelenme gibi bir takım olumsuz etkilere de rastlanabilmektedir.¹⁹ Uygulama sonrası gerçekleşebilecek olası yan etkilere karşı müşterilerden herhangi bir itirazın gelmemesi adına, “kalıcı makyaj onam sözleşmesi” içerisinde mevzubahis ihtimaller zikredildikten sonra müşterinin imzası alınmaktadır.²⁰ Esasında, ciltte kalıcı etki bırakan boyaların büyük bir kısmında insan teni üzerinde olumsuz yan etkileri olan zararlı maddelerin kullanıldığı ileri sürülmüştür.²¹ Uygulama yapılan bölgede kızarıklık, tahriş, kabuklanma, alerji ve deri hastalıkları gibi çeşitli belirtiler ortaya çıkması da bu sebepten kaynaklanmaktadır.²²

1.1. Kalıcı Kaş Makyajı

Kalıcı makyaj uygulamaları arasındaki en yaygın işlem kalıcı kaş makyajıdır. Özellikle de kemoterapi gören kimseler tarafından tercih edilen bu işlem birçok bölgede popülerite kazanmıştır.²³ Kaş kontürü ve mikroblading olarak iki farklı şekilde yapılabilen bu uygulamada, müşterinin istediği kaş şekli çizilerek kıllar arasında kalan boşlukların boyayla doldurulması ve doğal bir kaş görünümünün elde edilmesi söz konusudur. Kalıcı kaş makyajı işleminde öncelikle müşterinin cilt tipi, yüz şekli ve kaş kılları incelenir. Çünkü müşterinin doğal kaş rengine ve kalınlığına uygun bir çizim yapılması önem taşımaktadır.²⁴ Ayrıca bu işlem sadece kaş için yapılmamakta, saç önlerinde bulunan kelleşmiş bölgelerdeki boşlukları doldurup gerçeğine benzer kıllar çizmek için de kullanılmaktadır.²⁵

Birbirine oldukça benzeyen ve sıkça karıştırılan mikroblading uygulaması ile mikropigmentasyon/kaş kontürü uygulaması arasında ufak farklar bulunmaktadır. Örneğin ilki daha çabuk etkisini yitirip derinin daha üst tabakasına işlenirken ikincisi daha uzun süre kalıcılığa sahiptir ve derinin alt tabakasına işlenir. Ayrıca kullanılan alet, boyalar ve uygulamanın aldığı vakit de farklılık gösteren konular arasındadır.²⁶

Kaş (hem mikroblading hem de mikropigmentasyon işleminde) ve saç çiziminde iki teknik uygulanmaktadır. Bunlardan biri “kıl tekniği”dir ki bu işlem yapılırken iğne uçlu kalemle tek tek kıl telleri çizilerek derinin altına işlenir ve teller arasında boşluklar bırakılıp doğal bir görünüm verilir. Diğeri ise doldurma yani “pudralama” tekniğidir. Bu uygulamayı diğerinden ayıran yönü ise kaş kılları arasında hiçbir boşluk kalmayacak biçimde komple boyama yapılması ve kalıp gibi bir görüntü vermesidir.²⁷

Kaş boyanmadan önce ilk olarak uygulama yapılacak olan cildin yüzeyi iyice temizlenmelidir. İşlem yapılırken, ucunda jilet benzeri ufak bir kesici iğnesi bulunan bir kalem kullanılmaktadır. Burada önemli olan nokta ise her müşteri için ayrı bir iğne ucunun kullanılması gerektiğidir. Aksi takdirde bir müşteride bulunan mikrop veya hastalıkların bir başkasına bulaşma riski söz

¹⁸ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 18-34.

¹⁹ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 42.

²⁰ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 63.

²¹ Harun Memetçik, *Dövme Yapmak ve Yaptırmakla İlgili Hadislerin İncelenmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 85.

²² Memetçik, *Dövme Yapmak ve Yaptırmakla İlgili Hadislerin İncelenmesi*, 86-87.

²³ Zhitny - Iftekhar, “Ancient Roots of Microblading-A Permanent Makeup Art”, 1.

²⁴ GretaHaddad, “Microblading”, 75.

²⁵ Haddad, “Microblading”, 76.

²⁶ Sarp, *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*, 15-16.

²⁷ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 12.

konusudur.²⁸ Sonrasında ise çizim yapılacak olan cildin yüzeyinde kesikler oluşturulur ve oluşan bu kesiklerden çıkan kanın yeri boyayla doldurulur.²⁹

Kıl tekniği uygulanırken kullanılan aletler de farklılık göstermektedir. Örneğin mikroblading işleminde yatay olarak yan yana yerleştirilmiş (tıpkı yatay bir bıçak ucu gibi) iğneler sayesinde kesici çizikler atılıp o bölgeden kan çıkarken, mikropigmentasyon işleminde titreşimli bir iğne ucu cilde hızlı noktalama atışları yaparak girip çıkmakta ve iğne ucu deriye her battığında orada oluşan minik boşluğun içine boya akıtılmaktadır ve herhangi bir kanama da olmamaktadır.³⁰

Kalıcı kaş makyajı uygulamasından bir süre sonra deriye işlenen boya tamamen silinmese bile boyanın canlılığını yitirdiği ve tonunda değişim olduğu gözlemlenmiştir. Bunda, kullanılan boyanın kalitesinin yanı sıra işlemi yaptıran kişinin derisinde bulunan yağ oranı veya ciltteki kırışıklıklar da etkili olmaktadır. Bu nedenle ilk uygulama sonrasında yaklaşık 1-1.5 ay geçince bir tekrar seansı yapıp boyanın yeniden üzerinden geçilir.³¹

1.2.Kalıcı Ruj

Dudağa renk verme amacıyla yapılan bu işlemde de tıpkı diğer işlemlerde olduğu gibi dudak derisinin birinci katmanı ile ikincisinin arasına iğneyle renkli boya yerleştirilmekte ve daha kalıcı olabilmesi için işlemin üzerinden birkaç defa geçilmektedir. Kimi müşteriler bu işlemi dudakta bulunan renk kaybına bir alternatif olarak yaptırmakta kimileri ise herhangi bir problemi olmamakla birlikte her daim makyajlıymış gibi görünebilmek amacıyla ve dudağa sürülen (geçici) rujun suya değince veya yemek yerken silinip bozulmasından rahatsız olmaları sebebiyle yaptırmaktadır.³²

Bu uygulama sadece dudaklarda kalıcı renk değişimi sağlamak için yapılmamakta, dudak kenarını belirginleştirme veya dudağı olduğundan daha dolgun gösterme gibi makyaj hileleri için de kullanılmaktadır.³³ Ayrıca dudakta bulunan ve kişiyi rahatsız eden lekelerin giderilmesine de yardımcı olmakta ve şekilsiz, asimetrik veya fazla küçük olan dudakların da daha hoş bir görüntüye sahip olmasını sağlamaktadır.³⁴

Kalıcı makyaj uygulamasında yapılan işlemin seans sayısı arttıkça ciltteki kalıcılık oranı da artmaktadır. Bu nedenle bazı kadınlar yaz tatillerinde suya girdikleri zaman makyajlarının silinmesi riskinden çekindikleri için tatil boyunca bakımlı görünebilmek adına yarı kalıcı makyajdan yararlanmakta ve özellikle kısa seanslı dudak işlemleri yaptırmaktadırlar.³⁵

1.3.Göz Çevresi ve Göz Kapağında Uygulanan İşlemler

Bu başlık altına giren işlemler, gözündeki asimetrik yapıdan memnun olmayan veya göz çevresi makyajıyla uğraşmak istemeyen kimselerin başvurduğu uygulamalardır. Göz makyajı yapmak beceri gerektiren bir iş olduğu için özellikle el yeteneği olmayan veya göz çevresine yapılan makyaja karşı alerjisi olan kadınlar bu yöntemi sıklıkla tercih etmektedirler.³⁶ Örneğin kirpik diplerine “eyeliner” veya “dipliner” çekmekte zorlanan kadınlar, söz konusu kalıcı işlemde faydalanarak hem istediği renk ve uzunlukta hem de orantılı ve düzgün bir şekilde bu makyajları yaptırabilmektedirler. Ayrıca bu sayede gözler daha iri veya daha çekik görünebilmektedir.³⁷ Kalıcı makyaj sonrasında göz kapağı üzerinde kabuklanma olsa da ortalama bir veya iki hafta içerisinde

²⁸ Haddad, “Makyaj sanatçısı GretaHaddad “Microblading” çekici, doğal bir görünüm için güvenli bir tekniktir”, 75.

²⁹ Kozmetik Uygulamalar, “Kalıcı Makyaj Çeşitleri” (Erişim 17 Mart 2022)

³⁰ Aylın Çetinkaya, “Mikropigmentasyon Kaş Kontürü” (Erişim 23 Nisan 2022).

³¹ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 10.

³² Estetik Land, “Dudak Kontürü Nedir?” (Erişim 23 Nisan 2022).

³³ Haddad, “Makyaj sanatçısı GretaHaddad “Microblading” çekici, doğal bir görünüm için güvenli bir tekniktir”, 76.

³⁴ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 22.

³⁵ Haddad, “Makyaj sanatçısı GretaHaddad “Microblading” çekici, doğal bir görünüm için güvenli bir tekniktir”, 77.

³⁶ Hülya Güzellik Salonu, “Kalıcı Makyaj” (Erişim 23 Nisan 2022).

³⁷ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 22.

kendiliğinden düzeldiği gözlemlenmiştir.³⁸ Bununla birlikte yapılan makyaj en az 12 ay en fazla ise 48 ay kadar göz kapağında kalabilmektedir.³⁹

1.4. Kalıcı Makyaj ve Dövmenin Zararları

Kalıcı makyaj ve dövme işlemlerinin güvenli olup olmadığı -başta Avrupa olmak üzere- birçok bölgede tartışılan konular arasındadır. Araştırmalara göre deriye boya enjekte edildikten bir süre sonra veya daha önce yapılan bir boya deriden çıkarılmaya çalışıldığında vücutta alerjik reaksiyon veya enfeksiyon görülebilmektedir.⁴⁰ Söz konusu rahatsızlıklar işlem yapıldıktan kısa bir süre sonra veya ilk on yedi yıl içerisinde kendini göstermektedir. Dövme ve kalıcı makyaj sonrası en sık rastlanan cilt hastalıkları ise sedef hastalığı, vitiligo, liken planus ve cilt kabarması ve cilt kanseri gibi rahatsızlıklardır. Bu rahatsızlıkların çoğu kronik olmakla beraber ağrı ve kaşıntı gibi yan etkileri de görülmektedir.⁴¹ Bu durumun en önemli sebebi ise kalıcı makyaj ve dövme yapımında kullanılan boyaların ağır metalleri içermesidir.⁴² Gül'e göre: "...dövme için kullanılan renk maddelerinin kanuni olarak deri altına uygulama izinleri yoktur." Ayrıca o, kalıcı makyaj ve dövme işlemlerini yapan kişilerin de yetkisiz insanlar olduğunu bu nedenle de kötü koşullarda ve bilinçsizce çalıştıklarını ifade etmiştir.⁴³ Ayrıca işlemin yapıldığı ortamdaki hijyen durumu da uygulama sonrasında ortaya çıkan cilt rahatsızlıklarını tetikleyen etkenlerdendir. İşlem sonrasında hastalanan kişilerin tedavisinde kimi zaman ameliyat gerektiren durumlar da söz konusu olabilmektedir.⁴⁴ Bazı hastalarda ise antibiyotik ve alerji hapları gibi ilaçların tedavisi yeterli olmaktadır.⁴⁵

Kalıcı makyaj vb. uygulamaların -aşağıda daha detaylı değinileceği üzere- yasak olmasının hikmetlerinden biri de vücuda kalıcı olarak işlenmiş boyaların vücuttan silinmesinde yaşanan zorluk ve deriye verdiği tahriptir. Nitekim yapılan incelemelerde kalıcı boya ve dövme silinmesi esnasında veya işlem sonrasında, kişinin cildinde hasar oluştuğu tespit edilmiştir.⁴⁶ Deri altına yerleştirilen boyanın deriden çıkarılması için farklı yöntemler uygulanmakla birlikte bu yöntemlerin çoğu ya deriyi tahriş etmekte ya da tüylerin kopmasına sebebiyet vermektedir. Bunlar: "deri altına enjekte edilen ilaçlar, boya çıkartıcı kremler, lazer, alkol ile temizleme" gibi uygulamalardır.⁴⁷

1.5. Kalıcı Makyajın İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Kalıcı makyaj uygulaması ile vücuda dövme yaptırmak birebir aynı olmasa da ikisi büyük oranda benzerlik gösteren işlemlerdir. İki işlemde de deride kesikler veya delikler açılmakta ve o bölgeden çıkan kanın yeri de boya ile doldurulmaktadır. Söz konusu iki uygulama arasındaki fark ise kullanılan boyanın çeşidi ve (kalıcı) dövmenin biraz daha derinlere enjekte edilmesidir. Bu çalışmada kalıcı makyajın dövme usulü yapılması ve vücutta belirli bir süre iz bırakıp geçmemesi sebebiyle, konu değerlendirilirken dövme ile ilgili rivayet olunan hadisler ve insan fitratını değiştirmek ile ilgili naslar dikkate alınmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı asırda, dövme yapılırken deri bir iğne yardımıyla delinerek istenen şekiller çizilir ve bu boşluklar da sürme ile doldurulur veya yeşil renk veren ve "ismid" taşına

³⁸ Ergül Keskin, "Kalıcı Makyaj Eyeliner Uygulaması Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey!" (Erişim 23 Nisan 2022).

³⁹ Afrodit Poliklinik, "Göz Kontürü (Kalıcı Eyeliner)" (Erişim 23 Nisan 2022).

⁴⁰ Ellen Oyen vd., "Complications of Tattoos and Permanent Makeup: Overview and Analysis of 308 Cases", *Journal of Cosmetic Dermatology* 20 (2021), 3631.

⁴¹ Oyen vd., "Complications of Tattoos and Permanent Makeup", 3632-35.

⁴² Oyen vd., "Complications of Tattoos and Permanent Makeup", 3638.

⁴³ Ülker Gül, "Dövme Uygulamaları Ne Kadar Güvenli", *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi* 10/3 (2018), 37.

⁴⁴ Stefano Giulieri vd., "Outbreak of Mycobacterium haemophilum Infections after Permanent Makeup of the Eyebrows", *Clinical Infectious Diseases* 52/4 (2011), 489.

⁴⁵ Giulieri vd., "Permanent Makeup of the Eyebrows", 491.

⁴⁶ Memetcik, *Dövme Yapmak ve Yaptırmakla İlgili Hadislerin İncelenmesi*, 18-19.

⁴⁷ Kılıç, *Uygulamalı Eğitim Kitabı*, 20.

benzeyen bir taş kullanılırdı.⁴⁸ Bununla birlikte diş etlerine dövme yaptırmak da estetik amaçla yapılan yaygın bir uygulamaydı.⁴⁹ Dövmenin sakıncalarından bir tanesi de içerisinde hileyi barındırmasıdır. Nitekim kişi, kendi vücudunda olmayan bir güzelliği sanki onda doğuştan varmış gibi göstererek başka insanların aldanmasına sebebiyet vermekte bu durum ise İslâmiyet'in özüne ters düşmektedir.⁵⁰

Hız. Peygamberin (s.a.v.) dövme konusundaki yasaklayıcı sözleri birçok hadis eserinde kendisine yer bulmuştur.⁵¹ Bu anlamda Peygamber Efendimiz (s.a.v.), saçına saç ekleyene, kaş yolan ve yoldurana, dövme yapan ve yaptıranı lanet etmiştir.⁵² Yine başka bir ifadesinde Allah'ın (c.c.) yarattığı doğal görünümü (herhangi bir zaruret olmadan) değiştirmeye çalışan insanları lanetleyerek dövme yaptıranın, kaş yoldurmanın ve vücudu yaralayan işlemler yaptıranın yasak oluşuna vurgu yapmıştır.⁵³ Kişinin asıl görüntüsünü ve şeklini kalıcı olarak değiştirmesi, ona bakan kimsenin aldanmasına sebebiyet vereceği için Hız. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklanmış bir uygulamadır.⁵⁴

Dövme veya kalıcı makyajla vücuda enjekte edilen boyanın gusül ve abdeste engel teşkil edip etmediği mevzusunun ve bu konunun İslâm hukuku açısından ele alınmasına da değinmek gerekir. Dövme ve kalıcı makyajın yapımı esnasında derinin kesilmesi/delinmesi sonrasında o bölgeden çıkan kanın yerine renk verici boyaların konulması nedeniyle abdeste engel olup olmadığı tartışılan meseleler arasındadır.⁵⁵ Abdestin tam olması için abdest alınan suyun, yıkanan bölgedeki cildin tüm yüzeylerine temas etmesi gerekmektedir. Bu anlamda yüze sürülen ve deri üzerinde ince de olsa bir "katman" oluşturan makyaj veya boyalar ve tırnağa sürülen oje, suyun cilde temasını engellediği için abdeste mâni olmaktadır.⁵⁶

Kalıcı makyaj ve dövme söz konusu olduğunda, abdestin sayılıp sayılmadığı konusu üzerinde fikir yürüten âlimler abdest suyunun cildin üst tabakasına değmesi gerektiğini, bunun sonucu olarak da deri altında kalan boyanın abdest ve gusül açısından problem oluşturmadığını dile getirmişlerdir.⁵⁷ Dolayısıyla vücuda enjekte edilen kalıcı boyaların yasaklanma nedeni olarak Hız. Muhammed'in (s.a.v.) dövme yapana lanet etmesini gerekçe göstermişlerdir.⁵⁸ Bununla birlikte cilt üzerine boyama yoluyla uygulanan geçici makyajlar, derinin üzerinde kalın bir tabaka oluşturuyor ve suyun cilde değmesini engelliyorsa abdest almaya mani sayılır, ancak içerisinde domuz yağı vb. haram maddeler barındırmayan makyaj malzemelerinin, abdest aldıktan sonra yüze sürülmesinde herhangi bir sakınca yoktur.

Bu doğrultuda, "Din İşleri Yüksek Kurulu" tarafından hazırlanmış olan *Fetvalar* kitabında da dövme yaptıranın yasaklanmasının sebebi olarak, Hız. Muhammed'in (s.a.v.) söz konusu fiili yapanları lanetleyip kınaması gerekçe gösterilmiştir.⁵⁹ Ayrıca insan fitratını değiştiren ve tedavi amacıyla yapılmamış olan güzelleşme uygulamaları ulemâdan bazıları tarafından "haram" bazıları

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu' l-Arab* (Beyrut: Dâr Sâder, 1994), 5/244; İbn Manzûr, *Lisânu' l-Arab*, 12/638.

⁴⁹ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmiu' s-Sahîh Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Daru İhyai' t- Tûrasi' l- Arabî, ts.). "Edeb", 17 (No.2783)

⁵⁰ *İlmihal İslâm ve Toplum* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 2/83.

⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü' r-Risale, 1999), 179. (No. 8473).

⁵² Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Muhammed Kâmil Karabelli (Dimeşk: Darü' r-Risaletü' l-Âlemiyye, 2009). "Kitâbu't-Teraccül", 4, (No: 4170).

⁵³ Dârimî, "Kitâbu'l-İstizân", 19, (No: 2689)

⁵⁴ Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, 244.

⁵⁵ Rahmi Yaran, "Dövme" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Mart 2022).

⁵⁶ *Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 79.

⁵⁷ Meryem Uzak, *Kuran ve Sünnete Göre İnsan Bedenine Yönelik Estetik Amaçlı Müdahaleler* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010), 55; Mehmed Paksu, *Kadın ve Aile İlmihali* (İstanbul: Nesil Yayınları, ts.), 483.

⁵⁸ *İlmihal İslâm ve Toplum*, 2/82.

⁵⁹ *Fetvalar*, 527.

tarafından ise “mekruh” olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰ Nitekim güzelleşmek için yapılan bu türden estetik müdahalelerin herhangi bir zarureti yoktur.

Söz konusu hadis-i şeriflere paralel olarak Kurân-ı Kerîm’de Nisâ Suresi 119. ayette, Allah-u Teâlâ’nın yaratmış olduğu doğal görünümü değiştirmenin şeytan işi olduğuna dikkat çekilmiştir. Mevzubahis ayete paralel bir şekilde Rûm Suresi 30. ayette, insan fitratının en güzel şekilde yaratıldığına vurgu yapılarak fitratı değiştirme çabasından imtina edilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca Allah-u Teâlâ, Haşr Suresi 7. ayette, Müslümanların Hz. Muhammed’e itaat etmeleri gerektiğinin altını çizerek onun yasakladığı şeylerden sakınmaları ve onun emrettiklerini yerine getirmelerini buyurmuştur.

Bu bilgilerden yola çıkarak, insan fitratına aykırı bir şekilde doğan -örneğin asimetrik yüz hatlarına sahip olan bir kimsenin- yahut doğal işleyişin dışında sağlık problemleri yaşayanların -örneğin henüz yetişkinliğe ulaşmamış olduğu halde çok küçük yaşlarda saç ağarması yaşayıp akranları arasında alay konusu olan, kaş dökülme problemi yaşayan veya kanser tedavisi gibi nedenlerle kıl köklerinde dökülme olan kimselerin- tedavi amacıyla, görünüşlerini düzeltmek ve güzelleştirmek adına kalıcı işlemlerden yahut İslâm’da yasaklanmış olan uygulamalardan zaruret halinde yararlanabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim bu kimseler fitrata aykırı hareket etmemekte, aksine insan fitratına ve doğal işleyişe uygun olanı istemektedirler.

İslâm hukukunun insanlar için çizdiği sınırlara baktığımızda, buradaki asıl gayenin onları her açıdan korumak ve yaratılıştan gelen düzenin bozulmasını engellemek olduğunu bilmeliyiz.⁶¹ Buna binaen vücudumuzun bize Allah (c.c.) tarafından emanet olarak verildiği ve bizim de bu emanet üzerinde, sadece emanet sahibinin izin verdiği ölçüde değişiklik yapabileceğimizi idrak etmek, kalıcı makyaj ve buna benzer uygulamaların ne için sakıncalı olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁶²

Dövme yaptırmanın lanetlenmesiyle ilgili hadisler de göz önünde tutulduğu zaman konuyu şöyle özetlemek mümkündür: Dövme *asl* olarak ele alındığında kalıcı makyaj da *fer*’ olarak kabul edilirse, bu iki işleme de aynı hükmün verilmesine sebebiyet verecek olan *illet*, her iki uygulamanın birden zarurî olmayan estetik amaçlarla yapılması, deride kesik/delik oluşturularak deri altına boya yerleştirilmesi ve insan fitratına yapılan kalıcı veya yarı kalıcı müdahaledir. Bu durumda aslın yani dövme yaptırmanın hükmü *fer*’e verilecek olursa kalıcı makyajın da fitratı bozan haram uygulamalardan birisi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Burada mevzubahis uygulamanın yasaklanma sebebi ise abdesti geçirmemesi değil, Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından şiddetle kınanması ve lanetlenmesidir.

Sonuç olarak insan tabiatında normal olarak kabul edilen ölçülerin dışındaki yüz hattı orantısızlığı, kaş dökülmesi rahatsızlığı, insan psikolojisini etkileyen çirkin görünüm veya dışarıdan bakan kişilerin garipseyebileceği seviyedeki yüz problemleri sebebiyle (tıpkı estetik müdahalelerde olduğu gibi) kalıcı makyaj yaptırmaya, sadece zaruret halinde müsaade edilebilir. Bununla birlikte işlemde kullanılan boyanın içerisinde şer’î açıdan haram sayılan herhangi bir maddenin olmaması gerektiği de göz ardı edilmemesi gereken konular arasındadır. Herhangi bir zaruret söz konusu olmadığı zaman sırf keyfî ve estetik amaçlı olarak kalıcı makyaj yaptırmak ve doğal fitratı bozmak İslâmî açıdan yasaklanmış olan fiiller arasındadır. Şayet bir kimse, derisinin altında kalıcı iz bırakan herhangi bir boyama işlemi yapmışsa ve sonrasında bu izi geçirmesi mümkün olmamışsa, içten bir tövbe ile af dilemesi gerekmektedir.⁶³

2. İslâm’da Süslenmenin Sınırı ve İnsan Fitratının Korunması

⁶⁰ Faruk Beşer, "Süslenme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Mart 2022).

⁶¹ Mustafa Ünverdi, "Popüler Kültüre Teslimiyet Aracı Olarak Dövme", *Geçerken Dergisi* 15 (2021), 32-33.

⁶² Ünverdi, "Popüler Kültüre Teslimiyet Aracı Olarak Dövme", 34.

⁶³ Rahmi Yaran, "Dövme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 9 Mart 2022).

İnsanların temiz, bakımlı ve düzenli olmasını teşvik eden bir din olarak İslâmiyet, birçok konuda olduğu gibi bakım yapma ve süslenme konusunda da birtakım sınırlar çizmiştir. Elbette bu sınırları çizerken de insanların yararını gözetmiş, onların fitrî ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmuş ve harama ihtiyaç duymamaları için gerekli tedbirleri almıştır. Örneğin Nur suresinin 31. ayeti gereğince bir kadının, kendisine mahrem olan erkeklerin yanında saçını açması ve süslenmesi sakıncalı görülmemiştir. Ancak fitnenin ve haramların vuku bulmasını engellemek için yabancı erkeklerden sakınması gerekmektedir. İslâmiyet, her konuda olduğu gibi giyim kuşam ve süslenmede de aşırıya kaçılmasını men' etmiş, insanlara dünyevî hırs ve arzulardan uzak durmalarını öğütlemiştir.⁶⁴

Bununla birlikte İslâm dininde önemle üzerinde durulan bir diğer nokta, süslenme ve güzelleşme söz konusu olduğunda kullanılan ürünlerin/maddelerin helal ve temiz şeylerden olması gerektiğidir.⁶⁵ Sözgelimi İslâm öncesi Arap hanımlarının saç bakımı için, içerisinde alkol bulunan maddelerle saçlarını yıkadıkları bilinmektedir. Fakat bu uygulama İslâmiyet'in yayılması sonrasında terk edilmiştir.⁶⁶ Bu minvalde değerlendirilecek olursa, kadının kocasının yanında süslenmesi hoş görülen hatta teşvik edilen bir fiil olmakla birlikte, içerisinde domuz yağı vb. katkı maddelerinin olduğu bilindiği halde kullanılan kozmetik ürünlerle yahut da bir başkasından çalınan süs eşyasıyla bu fiili işlemenin aksi bir sonuç doğuracağı bilinmelidir.

2.1.Teberrüc

Kadının güzelliğini dışarıya teşhir etmesi ve erkeklerin dikkatini çekmeye çalışması "teberrüc" olarak adlandırılmış ve böyle yapan kadınların fitneye sebep olmaları sebebiyle günaha girecekleri dile getirilmiştir.⁶⁷ Aynı şekilde üzerine koku sürünüp dışarıya çıkan bir kadın şayet erkeklerin yanında bulunmuşsa ve üzerinde o kokudan bir eser kalmışsa günaha girmektedir.⁶⁸ Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınları dışarıya çıkarken süslenmemeleri ve koku sürünmemeleri hakkında uyarılmış ve böyle yapan kadınları kınamıştır.⁶⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) erkeklerin dışarıda koku sürünmesini yasaklamamış olmakla birlikte, renk veren kokuların sadece kadınlara has olduğunu erkeklerin ise renksiz kokular kullanmasını tavsiye etmiştir.⁷⁰ Bununla birlikte o, güzelleşmek için ön dişlerinin arasını açtıran kadınlara da lanet etmiştir.⁷¹

İslam'da önemli görülen mevzulardan bir tanesi de kadının tesettürlü bile olsa giyinişiyle dikkat çekmemesi, tesettürünü düzgün bir şekilde giymesi ve dışarıdan bakıldığında erkeklerin dikkatini cezbetmemesi olmuştur. Buna paralel olarak Hz. Peygamber (s.a.v) başörtüsünün altından deve hörgücü misali büyük topuz yapan kadınları, giyindiği halde adeta çıplakmış gibi ince ve dar elbise tercih edip vücut hatlarını ortaya koyanları ve yolda yürürken dikkat çekmeye çalışanları da şiddetle kınamıştır.⁷² Bu anlamda İslâm'da kadının yabancı erkeklerin dikkatini çekecek şekilde giyinip süslenmesinin yasaklandığı söylenebilir.

Kadınların kulağına ve gerdanına taktığı takıların ve içlerine giydiği kıyafetlerin görünmemesi için eşarbin yakayı da kapatacak şekilde takılması İslâm'da önem taşımaktadır.⁷³ Rivayetlerde

⁶⁴ Beşer, "Süslenme" .

⁶⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 4/35-36.

⁶⁶ Fatımatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi* (İstanbul: İnkılâb, 2019), 40.

⁶⁷ Ebu'l-Ferec ibn'ül-Cevzi, *Ahkâmu'n-nisâ*, thk. Amr Abdulmünim Selim (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 181.

⁶⁸ Cevzi, *Ahkâmu' n-Nisâ*, 112.

⁶⁹ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Darü'l-Mugni, 2000). "Kitâbu'l-İstizân", 19, No: 2688)

⁷⁰ Cevzi, *Ahkâmu' n-nisâ*, 114.

⁷¹ Cevzi, *Ahkâmu' n-nisâ*, 250-251.

⁷² Ebu'l- Hüseyin Müslim b. el-Haccac en-Nisabûrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî (Riyâd: Dâru Tayyibe, 2006). "Libâs ve Ziyet", 2128.

⁷³ H. Yunus Apaydın, "Tesettür" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Nisan 2022).

aktarıldığına göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde kadınlar sadece el, boyun veya kulaklarına takı takmakla kalmayıp ayak bileklerine de “halhal” takmışlardır.⁷⁴

İslâm, yüzde veya saçta boya kullanımını yasaklamamış ancak bunları sınırlamış ve belirli kurallar dâhilinde yapılmasını istemiştir. Örneğin Hz. Âişe validemize siyah saç boyası hakkında soru sorulduğu zaman “Keşke bir şeyim olsaydı da ben de onunla saçımı siyaha boyasaydım.” buyurduğu rivayet edilmiştir.⁷⁵

Bu minvalde denilebilir ki: Kadınların kendisine mahrem olan erkeklerin yanında ve sadece kadınlar arasında makyaj yapması ve süslenmesi dinimiz açısından herhangi bir problem teşkil etmemektedir. Bununla birlikte kadınlara namahrem sayılan -nikahı düşen- erkeklerin yanında yapılan makyaj ve ilgi çekici bir şekilde giyinip süslenmek fitneye sebebiyet vereceğinden yasak kılınmıştır. Nitekim sahabe hanımlar, vücut ve saç temizliği yaptıklarında koku veren bitki vb. ürünleri kullanırlardı fakat dışarıya çıkacakları zaman koku sürünmemeye dikkat ederlerdi.⁷⁶

Evde süslenmenin istisnası ise, kadının vefat eden kocası için veya bir başkası için tuttuğu yas sürecidir. Nitekim bu süre zarfında kadının süslü elbise giymemesi, süslenmemesi, sürme ve benzeri makyaj ürünlerini kullanmaması, vücut temizliği haricinde kokulu bir madde kullanmaması gerektiği Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından emredilmiştir.⁷⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) kadının fitratını bozacak veya dişil özelliklerini yitirmesine sebep olacak uygulamaları hoş görmemiş, kadının da erkeğin de kendi fitratına uygun olarak giyinmesini ve süslenmesini tavsiye etmiştir. Örneğin O, kadınların da erkekler gibi saçlarını tıraş ederek kısacık yapmasını yasaklamıştır.⁷⁸ Elinde kına olmayan kadınları görmekten hoşlanmaz, şayet elleri bakımsız ve kınasız bir kadın görürse onu bu konuda uyarırdı.⁷⁹ Bir defasında sahabe hanımlardan birisinin elinin bakımsızlıktan erkek eline benzediğini görünce onu bakım yapması ve eline kına sürmesi konusunda uyarıda bulunmuştur.⁸⁰ Âişe (r.anhâ) annemizden aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber, kadınların saçlarını bal ile taramalarını ve ellerini boyaya batırmalarını tavsiye etmiş ve kadınların ellerinin, erkek eli gibi çatlamış nasırlaşmış olmaması gerektiğini söylemiştir.⁸¹ Bu anlamda yorumlayacak olursak Hz. Peygamber (s.a.v.), “Allah (c.c.) güzeldir, güzelliği sever.” buyurmuştur.⁸² Peygamberimizin temizliğe ve güzelliğe verdiği değerin bir örneği de şudur: Hz. Fâtıma (r.anhâ) ile Hz. Ali (r.a.) efendimiz evlendiklerinde bir deve dört yüz seksen dirheme satılmıştır. Bunu duyan Hz. Muhammed (s.a.v.) ise elde edilen paranın üçte ikisiyle koku alınmasını üçte birinin de kıyafet için harcanmasını istemiştir.⁸³

Kadının yabancı erkeklerin yanında ve topluma açık mekanlarda giyim kuşamına dikkat etmesi, kapalı giyinmesi sadece İslâmiyet’te bulunan bir uygulama olmayıp bilakis “Sih, Yahudi, Hıristiyan, Yunan, Sümer, Bâbil ve Asur” gibi birçok toplulukta da bunun örneklerine rastlanmaktadır.⁸⁴

2.2. Hadislerde Süslenme ve Giyim-Kuşam

⁷⁴ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, “Megazi”, 17 (No.4043); Kamacı, *Kadınların Süslenmesi*, 205.

⁷⁵ Basrî, *Tabakâtü’ l-Kübrâ*, 8/487.

⁷⁶ Ebu’l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi’ s-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Becâvî (Beyrut: Dâru’ l-Cil, 1412), 8/739; Kamacı, *Kadınların Süslenmesi*, 60-67.

⁷⁷ Nesâî, *es-Sünenü’ s- suğrâ li’ n-Nesâî*, “Talâk”, 27 (No.3534); Kamacı, *Kadınların Süslenmesi*, 71.

⁷⁸ Nesâî, *es-Sünenü’ s- suğrâ li’ n-Nesâî*, “Zinet”, 48 (No.5049).

⁷⁹ Cevzî, *Ahkâmu’ n-Nisâ*, 261.

⁸⁰ Nesâî, *es-Sünenü’ s- suğrâ li’ n-Nesâî*, “Zinet”, 48 (No.5089).

⁸¹ Cevzî, *Ahkâmu’ n-Nisâ*, 263.

⁸² Müslim b. el-Haccâc Ebu’l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki (Beyrut: Daru İhyai’ t- Tûrasi’ l- Arabî, ts.). “İman”, 147.

⁸³ Basrî, *Tabakâtü’ l-Kübrâ*, 8/21-22.

⁸⁴ Saime Leyla Gürkan, “Tesettür” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Nisan 2022).

Hadîs-i şerîflerde geçen giyim-kuşam ve süslenme adabına baktığımızda Peygamberimizin (s.a.v.) hem kadınlara hem de erkeklere yönelik birtakım kurallar koyduğunu görmekteyiz. Örneğin Hz. Peygamber (s.a.v.) bir rivayete göre erkeklerin saçlarının siyaha boyatılmasını yasaklamış, kına ve benzeri şeylerle saçlarını boyamalarını tavsiye etmiştir.⁸⁵ Onun erkeklere kınayla saç boyamalarını tavsiye etmesinin sebebi ise, Yahudi ve Hıristiyanların saç boyatmaması nedeniyle, Müslümanların onlara muhalefet etmelerini ve bunun tam zıddını yapmalarını istemesidir.⁸⁶ Bir başka rivayette ise yukarıdaki bilgilere paralel olarak, beyazlamış olan saçların boyanmasını tavsiye etmiş ve Müslümanların Yahudilere benzememesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁷ Buradan hareketle bir çıkarım yapılacak olduğunda, günümüzde de Batı kaynaklı birtakım güzellik uygulamalarının moda olması gerçeğine karşılık, Müslüman bir şahsın onlara muhalefet ederek yapılmasında haramlık bulunmayan (örneğin ağaran saçların boyatılmadan bırakılması gibi) konularda dahi farklı uygulamaları tercih etmesi takvaya daha uygundur denilebilir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) göre saç boyası için kullanılabilir olan en iyi maddeler "kına" ve "ketem" bitkisidir.⁸⁸ Başka bir rivayete göre ise o, sakalını ve elbiselerini safran (sarı boya) ile boyamıştır.⁸⁹ Hz. Âişe annemizin de kıyafetlerini safran ile boyadığı bilinmektedir.⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) insanlara temiz ve bakımlı olmayı öğütlediği gibi kendisi kişisel bakımına özen göstermiştir. Örneğin sakalının dağınık ve kaba görünmesinden hoşlanmaz, ondaki fazla uzunluğu ve genişliği kesip düzeltirdi.⁹¹ Ayrıca O, saç kesilirken bir kısmının sarkıtılıp bir kısmının kesilmesini, saçın görüntüsünün dağılmış bulutlar gibi parça parça olmasını da hoş görmemiştir.⁹² Bununla birlikte sırf güzelleşmek amacıyla dişlerini törpüleyip diş estetiği yaptıran kişilerin, yüzünden (bilhassa kaşlarından) kıl yolduranların, dövme ve benzeri kalıcı müdahaleler yaptıranların da lanetlenmiş olduğuna dikkat çekerek, yaratılışı değiştirmenin yasak olduğunu vurgulamıştır.⁹³ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) birçok kaynak ve kişiden aktarılan "dövme yaptıran kimseye Allah'ın (c.c.) lanet ettiğini" ifade etmesi ve bununla birlikte kendi saçına başkasının saçını ekleyen kimseleri de zikretmesi,⁹⁴ Müslümanların kendini olduğundan farklı göstermesini ve başkasını aldatmasını da engelleme düşüncesiyle ilişkili görülebilir. Bununla birlikte tedavi amaçlı olan saç ekimi işlemi, hadiste geçen "saça saç eklemek" fiilinden ayrı tutan bazı alimlerin zaruri durumlarda saç ekimine cevaz verdiği görülmektedir.⁹⁵ Belirtmekte fayda var ki, yukarıda geçen yasakların hepsi zaruret hali dışında sırf estetik veya moda amaçlı yapılan işlemlerdir. Örneğin kafasından ameliyat olması gereken bir kimsenin, cerrahî işlem yapılacak bölgeyi kazıtıp saçının diğer kısımlarını kestirmemesi, kaşları birleşik olan veya hormonlarında problem olması sebebiyle yüzünde sakal ve bıyık kılı uzayan kadınların erkeğe benzememek amacıyla yüz kıllarını temizlemesi gibi örnekler zaruret halini barındırmaları sebebiyle bu yasağın çerçevesine girmemektedir.

Temizliğin imandan kaynaklandığını öğütleyen bir peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.v.), vücudunun temiz ve bakımlı olmasına ve güzel kokmaya daima özen göstermiştir. Örneğin Sahîh-i Buhârî'de, Hz. Aişe'nin (r.anhâ) kendi elleriyle Peygamber Efendimize koku sürdüğü rivayet olunmuştur.⁹⁶ Aynı zamanda O, gözlerine sürme çekmiş ve bunu yapmalarını ashabına da

⁸⁵ Nisabûrî, *Sahîh-i Müslim*. "Libâs ve Ziyet", 20102.

⁸⁶ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*. "Libâs", 67 (No.5899).

⁸⁷ Nesâî, *es-Sünenü ' s-suğrâ li' n-Nesâî*. "Zinet", 48 (No.5073).

⁸⁸ Nesâî, *es-Sünenü ' s-suğrâ li' n-Nesâî*. "Zinet", 48 (No.5077).

⁸⁹ Nesâî, *es-Sünenü ' s-suğrâ li' n-Nesâî*. "Zinet", 48 (No. 5085).

⁹⁰ Basrî, *Tabakâtü ' l-Kübrâ*, 8/70.

⁹¹ Tirmizî, *el-Câmiu ' s-Sahîh Sünen-i Tirmizî*. "Edeb", 17 (No.2762)

⁹² Nisabûrî, *Sahîh-i Müslim*. "Libâs ve Ziyet", 2120.

⁹³ Nisabûrî, *Sahîh-i Müslim*. "Libâs ve Ziyet", 2122.

⁹⁴ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*. "Libâs", 86 (No.5947).

⁹⁵ Taha Nas, "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü", *Journal of Islamic Research* 27/1 (2016), 59-60.

⁹⁶ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*. "Libâs", 81 (No.5930).

öğütlemiştir.⁹⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davranış ve öğütlerinde dikkati çeken nokta ise, insandaki doğal ve fitrata aykırı olmayan değişimlerin onun yaratılışından kaynaklı olduğuna işaret etmesidir. Örneğin O, saçlardaki ağarmanın yaşın ilerlemesine bağlı olarak normal bir değişim olduğunu gösterebilmek için, insanların beyazlamış olan saçlarını koparmaması ve onlardan rahatsızlık duymamasını tavsiye etmiş ve saçtaki akların kıyamet gününde Müslüman kullar için bir nur olacağını müjdelemiştir.⁹⁸ Ayrıca saç eklemenin veya yüzdeki (normalin dışında olmayan) kılların yolunmasını yasaklama sebebi de yine bu türden değişim ve oluşumların insan fitratının doğal ilerleyişinden kaynaklanması nedeniyledir. Hz. Peygamber (s.a.v.) fitrî olan güzelleşme ve temizlik uygulamalarını: bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek, misvak kullanmak, ağız ve burnu temizlemek, koltukaltı kıllarını yolmak, kasık tüylerini temizlemek ve parmak aralarını ovuşturarak yıkamak şeklinde ifade etmiştir.⁹⁹

Sonuç

İslâm dini özünde iyilik, güzellik, temizlik ve hoşgörüyü barındıran bir din olarak, kötü ve olumsuz olan her şeyden kulları sakındırmıştır. Temizliğin imandan geldiğine inanılan bu dinde, insanlar her zaman bakımlı ve tertipli olmaya özendirilmiştir. Bunlardan yola çıkarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki: İslâm dininin emir ve yasakları insanları zor durumda bırakmak veya kötü/çirkin olana onları yönlendirmek amacı taşımaz, bilakis kullar için çizilen sınırlar onların fitratı ve zaruret hali içerisinde olup olmadıkları da göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Son zamanların gittikçe yayılan uygulamaları arasındaki kalıcı makyaj mevzusu da elbette İslâm'daki hassas ölçüler ışığında değerlendirilmelidir. Bu ölçüde çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre kalıcı makyaj işlemi her ne kadar dövmeden tamamen farklıymış gibi lanse edilse de büyük oranda dövme uygulamasına benzerlik göstermektedir. Ayrıca insan fitratına müdahale eden bir işlem olması bakımından da naslarda yasaklanan ve fitratın bozulmasını konu alan ifadelerin kapsamı içerisinde sayılması mümkündür. Mevzubahis konunun İslam fıkhı açısından değerlendirilmesi yapıldığında, kalıcı makyajın da -dövme ile birebir aynı olmasa da- dövme usulü ile yapılan bir işlem olduğu dikkate alındığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Dövme ile kalıcı makyaj birbirine kıyas edildiği vakit iki işlemin de benzer gerekçelerle yapıldığı ve aynı sonuçları doğurduğu görülmektedir. Nitekim iki işlemde de fitratı değiştirme söz konusudur. Ayrıca sağlık açısından da çeşitli zararlara yol açmaktadır. Dövme uygulamasının Hz. Peygamber tarafından lanetlenmesi sebebiyle haram olarak kabul edildiği delilinden hareketle kalıcı makyaj uygulamasının da aynı hükmün çatısı altında değerlendirilmesi isabetli olacaktır.

Önemle altının çizilmesi gereken nokta ise yukarıdaki hükmün sırf estetik ve güzellik amacıyla yapılan ve zaruret halini ifade etmeyen durumlar için geçerli olduğudur. Nitekim fitratı bozan, doğal işleyişe aykırı olan ve dışarıdan bir müdahaleyi gerektiren konularda insanların bu ve benzeri uygulamalardan zaruret sebebiyle yararlanmaları mümkündür. Bu anlamda İslâm'da kadının da erkeğin de kendi fitratına uygun düşecek şekilde bakım yapmasına müsaade edilmiş hatta bu durum teşvik edilmiştir. Erkeğin saç, sakal ve bıyık bakımına dikkat etmesi, mescitlere giderken soğan sarımsak yemeyip temiz kokması, saçlarını kına vb. boya maddeleriyle boyamasının teşvik edilmesi bizzat Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kendi uygulamaları arasında yer almaktadır. Benzer bir şekilde kadınların da saç bakımı yapması, ellerinin erkek eli gibi olmamasına özen göstermesi, görünüşlerini erkeğe benzetecek olan uygulamalardan uzak durması kadınlar veya mahrem erkekler arasında

⁹⁷ Abdullah b. Ahmed b. Kudame el-Makdisî, *el-Muğnî fi Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1405), 106.

⁹⁸ Makdisî, *el-Muğnî fi Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, 105.

⁹⁹ Nesâî, *es-Sünenü's-suğrâ li'n-Nesâî: "Zînet"*, 48 (No.5040).

makyaj takı vb. süsleme malzemelerini kullanabilmesi de yine yukarıdaki örneklerle paralellik arz etmektedir.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi/ <i>This paper was checked for plagiarism</i>
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Etik Komite Onayı Ethical Approval	Fırat Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının ... tarihli ... sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelere bağlı kalmıştır. <i>An application for ethical approval was made to Fırat University Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered dated ...2022. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.</i>
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması Design of Study: MG (%70), AA (%30) Veri Toplanması Data Acquisition: MG (%70), AA (%30) Veri Analizi Data Analysis: MG (%70), AA (%30) Makalenin Yazımı Writing up: MG (%70), AA (%30) Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision: MG (%70), AA (%30)
Finansman Grant Support	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors have no conflict of interest to declare</i>
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License</i>
Telif Hakkı Copyright	Yazar(lar) Author (s): Meryem Gökdece – Adnan Algül

Kaynakça | References

- Afrodite Poliklinik, “Göz Kontürü (Kalıcı Eyeliner)” Erişim 23 Nisan 2022.
<https://www.afroditopoliklinik.com/gebze-goz-konturu-kalici-eyeliner#:~:text=G%C3%B6z%20kontur%20uygulamas%C4%B1%20bir%20saat,still%20belirlenerek%20demo%20uygulama%20yap%C4%B1%20C4%B1r>
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2. Basım, 1999.
- Apaydın, H. Yunus. “Tesettür”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Nisan 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tesettur>
- Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-. *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*. thk. Ali Muhammed Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1. Basım, 1412.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Kadın”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Nisan 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kadin>
- Basrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâr Sâder, ts.
- Beşer, Faruk. “Süslenme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Mart 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/suslenme>

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî*. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1. Basım, 1423.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl. *Sünen-i Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Darü'l-Mugni, 1. Basım, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnâvut - Muhammed Kâmil Karabelli. Dımeşk: Darü'r-Risaletü'l-Âlemiyye, 1. Basım, 2009.
- Giulieri, Stefano vd. "Outbreak of Mycobacterium haemophilum Infections after Permanent Makeup of the Eyebrows". *Clinical Infectious Diseases* 52/4 (2011), 488-491.
- Gül, Ülker. "Dövme Uygulamaları Ne Kadar Güvenli". *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi* 10/3 (2018).
- Gürkan, Saime Leyla. "Tesettür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesettur>
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sâder, 1994.
- İbnu'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali Ebû'l-Ferec et-Temîmî el-Bekrî. *Ahkâmu'n-Nisâ*. thk. Amr Abdilmünim Selim. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Kamacı, Fatimatüz Zehra. *Hız Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkılâb, 2019.
- Kılıç, Binnur. *Uygulamalı Eğitim Kitabı*. İstanbul: Phicolor, 2021.
- Koruyucu, Aslıhan. "Tekstil Endüstrisinde Pigmentlerin Kullanımı ve İnsan Sağlığına Etkilerinin İncelenmesi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 20/39 (2021).
- Makdisî, Abdullah b. Ahmed b. Kudame. *el-Muğnî fî Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1. Basım, 1405.
- Memetcik, Harun. *Dövme Yapmak ve Yaptırmakla İlgili Hadislerin İncelenmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Nas, Taha. "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü". *Journal of Islamic Research* 27/1 (2016), 53-63.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî. *es-Sünenü's-Suğrâ li'n-Nesâî*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1406.
- Nisabûrî, Ebu'l- Hüseyin Müslim b. el-Haccac. *Sahîh-i Müslim*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. Riyâd: Dâru Tayyibe, 1. Basım, 2006.
- Nisabûrî, Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Daru İhyai't- Türesi'l- Arabî, ts.
- Oyen, Ellen vd. "Complications of Tattoos and Permanent Makeup: Overview and Analysis of 308 Cases". *Journal of Cosmetic Dermatology* 20 (2021), 3630-3641.
- Paksu, Mehmed. *Kadın ve Aile İlmihali*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2015. Basım, ts.
- Pehlivan, Yasemin. "Kalıcı Makyaj'ın Endikasyonları ve Kontraendikasyonları". Ankara, 2006.
- Sarp, Çiğdem. *Kalıcı Makyaj Uzmanlığı*. İstanbul: Kutlu Yayınevi, 1. Basım, 2019.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-. *el-Câmiu's-Sahîh Sünen-i Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Daru İhyai't- Türesi'l- Arabî, ts.
- Tosundur, İlknur. *Kamufraj Makyaj Yöntemleri ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.
- Uzak, Meryem. *Kuran ve Sünnete Göre İnsan Bedenine Yönelik Estetik Amaçlı Müdahaleler*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010.
- Ünverdi, Mustafa. "Popüler Kültüre Teslimiyet Aracı' Olarak Dövme". *Geçerken Dergisi* 15 (2021), 32-34.
- Yaran, Rahmi. "Dövme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dovme>
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2012.

Zhitny, Vladislav Pavlovich - Iftekhar, Noama. "Ancient Roots of Microblading-A Permanent Makeup Art". *Journal of Skin and Stem Cell* 6/3 (2019).

Fetvalar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2018.

İlmihal İslâm ve Toplum. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.